

МЯСТОТО НА ЕСЕТО В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД

Мария Добрикова

Университет „Коменски“ – Братислава (Словакия)

Резюме. Целта на текста е да посочи ефективното приложение на есето като една от формите на оценка на знанията на чуждестранните студенти българисти в първи курс от бакалавърска степен на обучение в рамките на предмета „Увод в историята на българския език и литература“. Авторката, въз основа на собствения си опит, посочва, че посредством есето е възможно дори в група студенти с различно ниво на езикова компетентност да се провери не само дълбочината на теоретичните знания за българския език и култура, но и да се установи мотивацията на студентите за техния избор да следват българска филология.

Ключови думи: есе; български като чужд език; езикови компетенции; межкултурни компетенции

За есето е типична жанровата многополюсност. От една страна, то принадлежи към научния стил, при което често се припокрива и с публицистичния и реторичния стил. От друга страна, тъй като може да съдържа поетична образност, алузии, алегии, метафори, метонимии, персонификации и други белетристични средства, то се определя като наративна литературна форма. Въпреки че не става дума изключително за термин от областта на литературознанието, тълкуване на понятието *есе* се среща във всички речници на литературоведските термини¹⁾, имайки предвид факта, че то е много тясно свързано със стилистиката, главно с художествения стил като литературоведска категория. Следователно става въпрос за литературен жанр, който се намира на границата на публицистиката, литературата и специализирания стил.

Д. Веселинов и А. Ангелова – автори на *Речник на френските думи в българския език*, дефинират лексикалната единица *есе* съгласно двете издания на българските речници на чуждите думи от 1982 и 2003 г. по следния начин: „1. *литер.* Малко литературно произведение, обикновено с философско-критически характер, в което в сбита форма се излагат възгледи по някой въпрос. 2. В научната литература – изложение в по-свободна форма, което не се придържа

строго към системния научен метод (РЧД, 1982)“ и също така „литер. 1. Кратко и достъпно изложение на естетически, философски или социални проблеми в художествена форма: очерк. 2. Литературно изложение на разсъждения и виждания по някаква тема (РЧД, 2003)“ (Vesselinov & Angelova, 2015: 374).

Тясноспециализираният словашки *Slovník literárnej teórie* („Речник на литературната теория“) характеризира *eseto* и като „рефлексивно-белетристично разсъждение, разказ или коментар с по-дълбок смисъл за формулиране на отношение по темата и с изразителен реторичен метафигурен релеф на композицията..., при което композиционната гледна точка на есето не е само автентичното отношение на автора, но често най-вече субективизирана (психомотивационна) интерпретация на съвремението или на проблематиката на ценностите..., която генерира изразителни антропоморфни решения на картината, обяснения или дескрипция на темата“ (Valchek, 2000: 154). Есето също се интерпретира като „разсъждение, в което духовито се представя специализирана, най-вече културна (литературоведска и философска) проблематика“ (Findra, Gombala & Plintovich, 1987: 105), евентуално се дефинира като „художествено оформено разсъждение по актуални въпроси от обществения, културния, научния или икономическия живот“ (*Slovník súčasného slovenského jazyka*, 2006: 902).

Във връзка с характерните атрибути на есето, които посочихме само накратко, е разбираема дискусиата дали е подходящо този жанр да бъде включен в процеса на обучение още в основното училище, и ако е така, в кой клас това би било най-подходящо (Garusheva, 2000: 46 – 51). В средните училища и в университетите, най-вече в предметите от хуманитарната област и областта на обществените науки, студентите имат практически опит с есеистичния стил, и то не само от англо-американска среда, където този жанр представлява част от класификационния процес с дълга традиция. Примарната цел на автора на есето е адекватно да представи усвоените знания и по креативен начин да презентира субективно становище по анализираната тема, при което не става въпрос за неговото тривиално описание. Информацията, с която авторът (в нашия случай студентът) работи, той се стреми да трансформира в собствени мисли, становища и мнение, като в тяхна подкрепа представя убедителни аргументи, базира се на резултати от изследвания и научна литература в дадената област, с което доказва, че се ориентира добре в конкретната проблематика, и едновременно с това демонстрира способност да полемизира конструктивно и да мисли критично. Учениците, готвещи се за матура, и студентите на университетите с филологическа насоченост, които имат развити езикови, комуникативни и интерпретационни компетентности, например в часовете по литература са свикнали да дискутират, да изразяват култивирано своите чувства и становища и да пресъздават творчески придобитата фактографска информация в есеистична жанрова форма.

Можем да констатираме, че и без подробно изброяване на доводите в подкрепа на това, че есето, поради своята почти неограничена дължина и пластичност на тематичните области, е идеално методично-дидактично средство и при обучението по чужди езици. Разбира се, при университетското обучение е важно на какво ниво от Европейската референтна рамка студентите владеят изучавания език. Естествено е по-високата степен на езикова компетентност да им дава възможност да се изразяват по много по-сложни и софистицирани теми. Тази предпоставка е валидна най-вече за студентите, изучаващи английски, немски, испански или руски език, при които се предполага висока езикова и интеркултурна компетентност, тъй като в първи курс от бакалавърската степен повечето им лекции и семинарни упражнения се провеждат на езика на изучаваната филология. Есеистично насочени работи могат да бъдат писани на чужд език в по-горните курсове и от студенти, които влизат в университета дори без минимални познания по езика, който са решили да учат. След първи курс практически не е възможно да се очаква студентите да се справят с есеистичния стил на чуждия език, тъй като нямат достатъчен речников запас. Още повече че за приемните изпити във Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава не се изискват познания по арабски, гръцки, фински, холандски, шведски, португалски, а също и по т.нар. малки славянски езици, сред които е и българският.²⁾

Българският лекторат в Университета „Коменски“ в Братислава има почти 100-годишна история, а българистиката като самостоятелна специалност е институционализирана през академичната 1966/1967 година с идването на професор Иван Буюклиев – първия официален лектор по български език³⁾. Обучението по българистика вече дълги години се осъществява по преводаческата специализация *Български език и култура* в комбинация с програма по словашки, руски или друг, неславянски език. От академичната 2016/2017 година се реализира още една изцяло славистично насочена програма – *Славянски изследвания*, която предлага на кандидатите възможност да изберат два от пет езика (български, хърватски, полски, словенски, сръбски)⁴⁾. Българистите от двете специалности посещават няколко предмета заедно, като единият от тях за първи курс бакалавърска програма е „Увод в историята на българския език и литература“. В рамките на този предмет освен задължителния тест, активното участие в час, интерпретирането на най-важните исторически моменти при раждането на българската цивилизация, култура и писменост студентите получиха задача да съчинят есе на тема „Мястото на българския език сред славянските и балканските езици“. Темата, за българите съвсем ясна и разбираема, в чуждоезиковата среда донесе много интересни и неочаквани резултати.

Още преди самия поглед към студентските работи трябва да споменем някои факти. Студентите, които през тази академична година следваха първите

два семестъра от специалността „Българистика“, представляват най-многобройната група през цялата история на тази специалност. Но те представляват вътрешно диференцирана общност – не само поради това, че част от тях учат български език в рамките на специалност „Превод и устен превод“, друга част – в рамките на филологически насочена славистична специалност, а един студент – в рамките на специалност с втора специализация „История“, но също и поради факта, че техните езикови и интеркултурни компетенции преди влизането им в университета бяха също така много диференцирани.⁵⁾ По тази причина те писаха есета на словашки, само украинката Марина Жакарова имаше възможност да предаде есе на руски език, тъй като засега на руски се изразява по-добре, отколкото на словашки. Част от тяхната задача беше изискването студентите да включат в своите текстове възможно най-много знания, които са усвоили в часовете по българска граматика (фонетика, фонология и морфология), по странознание на България, история на България, практическите упражнения по български език, а също и от предмета „Увод в историята на българския език и литература“. В работите прави впечатление най-вече колко фактографски, културологични, исторически и географски факти са усвоили студентите. Тук не е възможно подробно да анализираме всички текстове, ще споменем само тези, в които студентите са включили някои оригинални или неочаквани композиционни елементи.

Силно впечатление прави есето на Марина Жакарова, което е цели шест страници и е наситено със специализирана лингвистична информация. То е изградено върху сравнение на исторически и съвременни морфологични и лексикални особености на българския и руския език в широк славянски контекст, като между другото посочва:

„Для носителей русского языка болгарский – один из самых понятных и простых в изучении языков. Этому способствует близость лексики, фонетики и графики (кириллица). К примеру, доктор филологических наук, профессор Татьяна Миронова а также профессор В. Троицкий утверждают, что: «по исследованию лингвистов, 55 процентов русского языка восходит к церковнославянскому. И грамматика у нас общая, процентов на 70. Большинство из нас даже не догадывается, что говорит на чистом церковнославянском, используя привычные слова и обороты»...

Отличия болгарского языка формировались на протяжении веков под влиянием исторических событий. На сегодняшний момент эти особенности не только сильно отличают болгарский от всех других славянских языков, но и делают его уникальным в своем роде.

Алжбета Душекова припомня няколко ключови исторически момента в развитието на българската цивилизация и култура. Тя открива и паралели

между български и английски, който също изучава в рамките на своята специалност „Превод и устен превод“:

„Развитието на английския език е подобно на това на българския език например поради това, че дълги години в България се е използвал турски или гръцки език, на територията на днешното Обединено кралство за повече е 300 години е доминирал френският език. Интересна особеност на българския език е гласната *ъ* [ǎ], която се произнася като тъмен заден звук, много подобен на английската гласна *и*ва, която обаче съществува само във фонетичния запис и за разлика от български в английски не съществува като буква...

Българският език като че ли има две семейства – не принадлежи само към славянските езици, но и към групата езици, наречена балкански езиков съюз. Държавите, културите и езиците, които заобикалят България – Гърция, Албания, Македония, Румъния, Сърбия, Турция – това са езици, с които българският има доста общи черти. Има нещо наше и едновременно с това и нещо екзотично. Това ми харесва най-много при изучаването на български: отваря ни вратата не само към нашата, славянската, но и към други култури.“

Студентката Моника Костова, която е от български произход, озаглави своята работа *Моят майчин език* и пише, че това е една от причините, поради които е решила да следва български. Нейното есе е пъстра мозайка от интересни факти за България. Тя припомня българската гастрономия, изброява български ястия, дори посочва рецептите за мусака, баница и шопска салата. Обръща внимание на типични български празници, известни черноморски и планински курорти. Признава силната си емоционална връзка с Рилския манастир, тъй като е била кръстена там и патронът на България св. Иван Рилски е роден в село Скрино също като нейната баба. След завършване на университета тя вижда своите възможности за реализация по следния начин:

„Избрах български език, защото виждам големи възможности да се реализирам, например като преводачка, или бих могла да работя като екскурзовод. В чужбина също има много фирми, които имат контакти с България и със сигурност имат нужда от сътрудници, които владеят български език.“

От формалните и неформалните разговори по време на часовете, но и от събитията извън университета не беше ставало дума, че освен Моника още някой от студентите има роднински връзки в България. От есето на Луция Сършнџова изненадващо се разбра, че това се отнася и нея:

„В България, в черноморското градче Обзор, имаме познати, с които през лятото прекарваме прекрасно. Обичам тази страна не само заради милите хора, с които

се запознавам всяка година по време на ваканцията, но най-вече заради семейните корени, които стигат чак до там... Българска кръв тече във вените ни до ден-днешен, и това беше причината за моето решение да уча български език. Нашето семейство много се зарадва на решението ми, още повече че това е била и мечтата на моята майка преди няколко години. Избрах да следвам български език със сърцето си, и мога да кажа, че досега не съм съжалила нито веднъж.“

Семейните връзки не са единствената мотивация, заради която студентите избират да следват български. Например Янка Ленчешова – абсолвентка на руската билингвална гимназия, е била заинтригувана от привлекателните и динамични тонове на българската популярна музика. Студентката Луция Джонгова е избрала да следва български, защото в родното ѝ населено място Иванка на Дунава са се заселили българи градинари (между тях и нейните предци), които от средата на XIX век са започнали да идват на територията на днешна Унгария, Австрия и Словакия. Въпреки че става въпрос за хора, които са се прехранвали с физически труд и само в изключителни случаи са заемали ръководни позиции, трябва да се отбележи, че именно тази българска миграционна вълна има най-големи заслуги за позитивния образ на българите в Централна Европа, където етнонимът *българин* и досега е прототип на работлив и целеустремен човек.⁶⁾

И работите на други студенти, които не цитирахме, са по свой начин уникални. В заключение на текста, в който искахме да представим тезата, че есето, дори без добро владение на чуждия език, трябва да има своето стабилно място при класификацията на знанията на студентите, завършващи първа година филологически специалности, посочваме част от есето на Луйза Лаударова. Нейното искрено признание и духовити метафори нямат нужда от коментар.

„Кълбета вълна, които хващат погледа със своята пъстроцветност, говорят с уникален глас в кафявата кошница на моята баба и искат да привлекат вниманието на света – така мога да опиша славянските езици. Своеобразни, с обща основа, от която диша историята.

Първият ми контакт с българския език е още от моето детство. Като ученичка получих книжката на Йордан Радичков *Ние, врабчетата...*

Моята следваща среща с българския език беше в момента, когато избирах университет. Следвам специалност *Славянски изследвания* – комбинация словенски и български език, които в Словакия се изучават само в Университета „Коменски“ в Братислава. Въпреки че първоначално исках да уча комбинация словенски и сръбски език, обстоятелствата промениха това мое решение в полза на българския език. Трябва да призная, че изпитвам респект към българския език. Никога преди това не се бях сблъсквала с кирилицата, защото в гимназията учех английски и немски....

С течение на времето съм благодарна, че не ме отблъсна фактът, че не знаех абсолютно нищо за България и българския език и заради това обучението ми ще бъде малко по-трудно.

След една година следване за мен България е страната на живота, цветовете, вкусната храна, щедростта и народните обичаи. В бъдеще ми се иска да я посетя, защото още отсега знаех, че от кошницата на баба ми съм извадила най-шареното кълбо вълна – кълбото България.

БЕЛЕЖКИ

1. Сравни напр.: Baldick, Ch. (2008). The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford: Oxford University Press; Shipley, J.T. (1979). Dictionary of World Literary Terms. Forms. Technique. Criticism. Boston: The Writer; Nikolyukin, A.N. (2003). Literaturnaiya enciklopediya terminov i ponyatiy. Moskva: NPK – “Intelvak” [Николюкин, А.Н. (2003). Литературная энциклопедия терминов и понятий. Москва: НПК – „Интелвак“] и т.н.
2. Единственото училище в Словакия, където се преподава на български език, е Българското основно училище и гимназия „Христо Ботев“ в Братислава. То е основано през 1948 г., възможността за гимназиално образование датира от 1990 г.
3. Проф. д-р Иван Буюклиев (1934 – 2014) през 1966 г. е бил на стаж в Карловия университет в Прага и в Университета „Коменски“ в Братислава. По препоръка на братиславските слависти Ян Станислав, Шимон Ондруш и Винцент Бланар той остава във Философския факултет на Университета „Коменски“, където работи четири години като лектор по български език. Там под ръководството на професор Станислав защитава дисертация Структура на относителните изречения в Супрасълския сборник (1970). След завръщането си в България през 1991 г. той инициира възникването на самостоятелна специалност „Словакистика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, която дотогава съществува само под формата на лекторат (Dobrikova, 2016: 178).
4. Тези славянски езици се преподават в Катедрата по славянски филологии, обучението по специалност „Руска филология“ се реализира в Катедрата по русистика и източноевропейски изследвания.
5. Една студентка е българка по произход, двама студенти са завършили Българското основно училище и гимназия „Хр. Ботев“ в Братислава, осем са без никакви познания за писмената и говорима форма на българския език и една студентка е дошла да учи в Словакия от Украйна.
6. В словашкия език тази представа е част от езиковата картина на света под формата на деетнонима българин със значение „градинар, човек, отглеждащ зеленчуци“, който и до днес се използва за назоваване на хора, отглеждащи зеленчуци или продавачи на зеленчуци от български произход, а също и в

сравнението *pracovať* (*robiť*) ako Bulhar (работи, бѣхти се като българин) със значение „работи усилено, неуморно [в градината, на полето и др.]“.

ЛИТЕРАТУРА

- Dobrikova, M. (2016). Vpliv Yana Stanislava a slovenskey slavistiki na zivot a diyelo bulharskeho slavistu. Ad honorem Ivan Buyukliev (pp. 177 – 184). In: *Yan Stanislav a slovenska slavistika*. Bratislava: Slavistitski ustav Yana Stanislava SAV.
- Добрикова, М. (2018). Между традиции и перспективи. Българистиката във Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава в навечерието на 100-годишния ѝ юбилей. *Езиков свят/Orbis linguarum*, 16 (1), 7 – 15.
- Findra, Y., Gombala, E. & Plintovich, I. (1987). *Slovník literarnovednih terminov*. Bratislava: Slovenske pedagogiske nakladatelstvo.
- Гарушева, П. (2000). „За“ и „против“ есето в училищния курс на обучението по български език и литература. *Български език и литература*, 2, 46 – 51.
- Valchek, P. (2000). *Slovník literarney teorie. A – J*. Bratislava: Vydavatelstvo Spolku slovenskih spisovatelov.
- Веселинов, Д. & Ангелова, А. (2015). *Речник на френските думи във българския език. Том 2. Л – Й*. София: Св. Климент Охридски.
- Slovník súčasneho slovenskeho yazika. A – G*. (2006). Buzashyova, K. & Jaroshova, A. (Eds.). Bratislava: VEDA, vydavatelstvo Slovenskey akademie vied.

REFERENCES

- Dobrikova, M. (2016). Vpliv Yana Stanislava a slovenskey slavistiki na zivot a diyelo bulharskeho slavistu. Ad honorem Ivan Buyukliev (pp. 177 – 184). In: *Yan Stanislav a slovenska slavistika*. Bratislava: Slavistitski ustav Yana Stanislava SAV.
- Dobrikova, M. (2018). Mezhdru traditsiy i perspektivi. Balgaristikata vav Filosofskiya fakultet na Universiteta „Komenski“ v Bratislava v navecherieto na 100-godishniya y yubiley. *Ezikov svyat/Orbis linguarum*, 16 (1), 7 – 15.
- Findra, Y., Gombala, E. & Plintovich, I. (1987). *Slovník literarnovednih terminov*. Bratislava: Slovenske pedagogiske nakladatelstvo .
- Garusheva, P. (2000). „Za“ i „protiv“ eseto v uchilishtniya kurs na obuchenieto po balgarski ezik i literatura. *Bulgarski ezik I literatura / Bulgarian language and literature*, 2, 46 – 51.
- Valchek, P. (2000). *Slovník literarney teorie. A – J*. Bratislava: Vydavatelstvo Spolku slovenskih spisovatelov.

- Vesselinov, D. & Angelova, A. (2015). *Rechnik na frenskite dumi vav balgarskiya ezik. Tom 2. L – J*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. (2006). Buzashyova, K. & Jaroshova, A. (Eds.). Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

THE ROLE OF ESSAY IN TEACHING BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The article presents the essay as one of the means of evaluation of students with different levels of language competence. The author quotes extracts from several works written by first years' graduates of Bulgarian at the Faculty of Arts of Comenius University in Bratislava. Although they did not write the texts in Bulgarian, students presented high level of theoretical knowledge about Bulgarian language, literature and culture. Belletristic style enabled demonstration of deep attachment of new students of Bulgarian towards philology, which they decided to study.

Keywords: essay; Bulgarian as a foreign language; language competences; intercultural competences

✉ **Dr. Mária Dobříková, Assoc. Prof.**

Department of Slavic Studies

Faculty of Arts

Comenius University in Bratislava

2, Gondova St.

814 99 Bratislava, Slovakia

E-mail: maria.dobrikova@uniba.sk